

LITERATURA

¹ Figatner M., *Pod crvenim krstom*. Liječ. Vjes., Zagreb, 1913, XXXV, 1. 7-13. — ² Budisavljević J., *Kriegschirurgische Erfahrungen aus Serbien*. Wiener Klin. Wschrift, Wien, 1913, XXVI, 19, 1-12. — ³ Stanojević V. (izd.) i Subbotić V. st., *Istoriya srpskog vojnog saniteta — Ratno-hirurška iskustva u ratu 1912*. Beograd, Stamparija „Zlatibor“, 1925, 241-246. — ⁴ Nikoliš G., *Prošlost i sadašnjost ratne kirurgije. Ratna kirurgija*, I. Sanitetska uprava JNA, Beograd, 1953, 16-34. — ⁵ Nick A., *Liječnici iz Hrvatske u Balkanskim ratovima 1912-13*, Zbornik radova, XIV sastanka NDZIZKJ, Skopje-Ohrid 1965, NDZIZKJ, Beograd, 1965, 309-331. — ⁶ Nick A., *Historiografija vojnog saniteta jugoslavenskih zemalja*, II dio (1912-13). Acta hist. med. pharm. veter., Beograd 1969, IX, 1-2, 224-227. — ⁷ Stanojević V., *Likovi i dela istaknutih lekara*. Spomenica SLD 1872-1972, SLD, Beograd, 1972, 159-234. — ⁸ Gavrilović V., *Žene lekari u ratovima 1876-1945 na tlu Jugoslavije*. NDZIZKJ, Beograd, 1976, 24-30.

EIN BEITRAG ZUR GESCHICHTE DES SERBISCHEN SANITAETSWESENS
IN DEN BALKANKRIEGEN 1912-13

Alfred NICK

Die Balkankriege 1912-13 ereigneten sich zur Zeit, als die allgemeinpolitische und militärische Lage in Europa bereits mit extremen Widersprüchen als Vorzeichen des ersten Weltkrieges erfüllt waren. Deswegen erregte auch die Tätigkeit des serbischen Sanitätswegens ein besonderes Interesse der europäischen militärmedizinischen Fachärzte.

Der Autor befasst sich diesmal ausführlicher mit der Tätigkeit einiger serbischer Kriegsspitäler, die eine erfolgreiche — zu jener Zeit bereits sehr fortschrittliche Wundversorgung aufweisen konnten, trotz gewisser Schwierigkeiten der Medicoevakuation aus entlegeneren Bereichen des Kriegsschauplatzes.

Zuletzt unterzieht der Autor einer Analyse die schriftlichen Erinnerungen einiger Teilnehmer, die sich auf die Qualität der serbischen und bulgarischen chirurgischen Behandlung (insbesondere im zweiten Balkankrieg) beziehen und die eine zweifelsohne bessere Organisation des serbischen Sanitätswesens und seiner Elemente hervorheben.

(Rad je primljen u Uredništvu 8. XII 1979. god.)

Filip ŠOĆ

PRVA SUDSKO MEDICINSKA VJEŠTAČENJA U CRNOJ GORI*

Tražeći kulturne vrijednosti iz starih vrela, našao sam neka arhivska dokumenta, koja su vrijedna pažnje, i koja želim prikazati da bi bila sačuvana od zaborava.

Poznato nam je svima da se o našoj zdravstvenoj kulturnoj istoriji Crne Gore ne može govoriti, a da se ne pomene ličnost dr Petra Miljanića, koji je organizator i protagonista modernog koncepta razvoja zdravstvene službe u Crnoj Gori, a koji je 21. IX 1897. god. u 46 godini prerano završio svoj životni put.

Na njegovo mjesto 9. XII 1897. god. dolazi dr Božidar Perazić, iz čijeg vremena i potiču ova arhivska dokumenta koja želim ovdje iznijeti. Zato smatram da bi bilo potrebno da se ukratko osvrnem na biografiju i profesijsku djelatnost dr Perazića, čovjeka koji je nastavio započeti koncept dr Miljanića, i koji je svojom aktivnošću, umijećem, i znalačkom erudicijom, afirmisan kao odličan organizator i stručnjak.

Rođen je u Kastelastvi (Petrovac) 25. XII 1863. god., a umro je u Beogradu 13. VII 1954. god.

Osnovnu školu završio u mjestu rođenja, klasičnu gimnaziju u Kotoru, a Medicinski fakultet u Beču. Poslije završenih studija, bio je ljekar srpske kolonije u Carigradu od 1892. do 1895. god. Od 1895. do 1897. god. bio je ljekar u Austrijskoj vojsci u činu kapetana sa mjestom boravka u Kotoru. Sa tog položaja došao je u Crnu Goru, gdje je poslije smrti dr Miljanića postavljen za šefa saniteta i upravnika Bolnice „Danilo I“.

Istakao se kao vrsan hirurrg i organizator. Bolnicu je proširio i preuredio, izgradio za one prilike modernu operacijsku salu u kojoj su mogle da se vrše sve hirurške intervencije. Za njegovo zalaganje za unapređenje zdravstvene službe dobio je veliko priznanje prilikom svečanog otvaranja novih prostorija bolnice (Službeni list „Glas Crnogoraca“ od 3. III 1912. god.), zatim u spomenici „50 godina na Prestolju“ 1860-1910 godine (Cetinje, 1910).

Bio je delegat Crne Gore na Međunarodnom medicinskom kongresu u Parizu 1900. god. i na Međunarodnom kongresu „Crvenog krsta“ u Petrogradu, kada je podnio referat o instituciji Crvenog krsta u Crnoj Gori.

Inače, bio je čovjek visoke kulture, opšteg širokog obrazovanja, te se pored medicinske nauke bavio istorijskim i kulturnim problemima. Posjedovao je veliku biblioteku i mnoštvo rijetkih stranih knjiga koje se odnose na istoriju Crne Gore, kao i drugih dokumenata o Crnoj Gori koje je dugi niz godina sakupljao po raznim muzejima od Trsta preko Beča, i Zadra do Pariza.

* Rad je saopšten na 28. naučnom sastanku Saveza naučnih društava za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije u Herceg Novom 5-7. X 1978. god.

Poslije II svjetskog rata, a pred svoju smrt, sve to naučno blago ustupio je ondašnjem Istorijskom institutu Naučnog društva Crne Gore.

U kontekstu stručno-organizacijskog programa sanitetske službe u Crnoj Gori, između mnogih važnih dokumenata (uputstava, oglasa, naredaba, i dr.) dr Perazić je uvidio da je neophodno u određenim sudskim sporovima uvesti i sudsko vještačenje, za olakšanje sudskog procesa u dokazivanju materijalne istine. Na to su ga ponukala najviše dva dokumenta Velikog suda iz Cetinja, koja ću odjve citirati.

Veliki sud u Cetinju poslao je na ekspertizu dr Peraziću neki materijal kojega vraćare daju ženama u svrhu pobačaja.

Po izvršenoj analizi primljenog materijala dr Perazić je dao svoj stručni nalaz i mišljenje, koje glasi:

„Cetinje 15. april 1900. godine.

Knj. Cr. Velikom Sudu u mjesto.

Stvari koje ste mi poslali na pregled i na koje se sumnja da su sredstva za pobacivanje ploda, ispitao sam i evo ih po broju i kakvoći:

1. Istucani, smravljeni i u prah pretvoreni ruj.
2. Nekoliko isušenih i mumificiranih pupkova, za koje okrivljenica kaže, da su pupkovi žene rođene djece.
3. Hleb umiješan u mlijeku, za koji okrivljenica kaže da je umiješan u njenom mlijeku i mlijeku njene kćeri.
4. Riblje ulje u jednoj bočici, na kojoj piše Ljube Caričića.
5. Neka mast, kojom turkinje mažu kosu i koja se zove „kene“.
6. Jedna bočica u kojoj nema nikakve tečnosti, ali sudeći po mirisu, očividno je sadržala jednu jaku kiselinu.

Mišljenje:

Sva gore pomenuta tobožnja sredstva za pobacivanje ploda iz materice po mome mišljenju nemaju u sebe takve moći osim pomenute kiseline, koja je otrov u izvjesnoj količini i koja, da nastupe porođajne muke, morala bi otrovati majku. To trovanje moralo bi nastupiti sa grčevima u utrobi, bljuvanjem i velikim prolivima. U tom komešanju želuca i crijeva uskomeša se i materica i izbacuje plod napolje.

Ja mislim da su rečena sredstva više bajalačke i vidarske prirode nego li sredstva za pobacivanje ploda i da je onaj, koji radi ovijem sredstvima, učinio predstup više nedozvoljenog liječenja, nego li pak zločin trovanja ploda.

Dr Božidar Perazić
šef saniteta.”

Drugi dokumenat odnosi se isto tako na vještačenje dr Perazića u sporu između dvije žene, a izvršen je po nalogu Velikog suda na Cetinju. Nezadovoljan postupkom Velikog suda, da on kao šef saniteta vrši vještačenje prije vještačenja nadležnog mjesnog ljekara, on je u tom smislu uputio protesni dopis Ministarstvu pravde, i raspis podružnim ljekarima, a on glasi:

„Načelniku Min. Pravde Gosp. Luju Vojnoviću, Cetinje
Cetinje 25. XI 1900.

Gospodine Načelniče,

Uloženo čast mi je sprovesti Vam na uviđaj akt Knj. Velikog suda br. 2591 koji mi je dao povoda, da Vam saopštim ovo što ide:

U mjesecu junu o. g. parničile su se Krstinja Markova i Plane Dragova obje Vražegrmaca u Bjelopavlicima. Prva je podigla tužbu sudu protiv Plane, da ju je ova tobože potvrdila kad joj je javno rekla, da je bila trudna, a Plane naprotiv uporno je tvrdila, da je Krstinja bila u bremenu, i da je svoj plod na nedopušteni način pobačila.

Prvostepeni Sud na Danilovgradu sproveo je obje sa svim aktima Velikom sudu na Cetinje, a da nije zatraženo vještačko mišljenje, ljekara dotičnog okruga. Veliki sud, kao što ćete iz uložnog akta uvidjeti sproveo je u Bolnicu „Danilo I” Krstinju meni na pregled — ljekarskim pregledom pak utvrdilo se da je Krstinja istinski rodila i Veliki sud, na osnovu mog vještačkog mišljenja osudio je Krstinju na nekoliko godina zatvora.

Nakon 5 mjeseci zatvora Krstinja i njena braća apelovali su protiv te presude uputili molbu na Nj. V. Gospodara, u kojoj su izjavili želju i molbu, da bi Krstinja bila podvrgnuta ponovničnom ljekarskom pregledu i to od druga dva ili tri ljekara, navodeći neke potvore protiv mojoj osobi. Predsjednik Državnog Savjeta g. Božo Petrović prizvao me k sebi i saopštio mi je namjeru Krstinje i njene rodbine. G. Božo ne hoteci zbog mog starješinskog ljekarskog ugleda sastaviti ljekarsku komisiju od domaćih ljekara, predložio mi je da pozovemo dva ljekara iz Kotora. Na ovaj predlog ja nijesam pristao dokazujući, da bi po naš staleški ugled, zazornije bilo, kad bi smo se mi u ovom sporu obratili ljekarima iz prekograničnih oblasti. Usljed čega sam mu izjavio da ja u ovom slučaju izuzetno dozvoljavam, da moji niži i podčinjeni superrivdiraju moje vještačko mišljenje, pošto je stvar sasvim nepravilno tekla, pak neka i do kraja nepravilno teče, ali da ću ubuduće odreći svako pisanje, kad mi ne bi Veliki sud sa ospornom osobom vještačko mišljenje dotičnog okrughog ljekara na uviđaj poslao. Ja sam u tu svrhu bio odredio tri podčinjena mi ljekara g.g. doktora Marića, Kustudića i Ognjenovića. Nego Krstinja i njena braća predomislili su se i odustali su od njihovog prvog namišljenja.

Ovaj slučaj bio je vrlo poučan za mene i dao mi je povoda, da se i kod nas, kao svugdje drugo, zavede obaveza okružnim sudovima, da imaju u svakoj parnici, odnosno pregleda ranjenog ili povrijeđenog, sumnjive trudnoće ili porođaja, nesposobna za brak itd. prizivati ljekara dotičnog okruga, da izvrši pregled i podade vještačko mišljenje, koje bi meni Veliki sud u slučaju produženja parnice na superreviziju, poslao, a to bi moje mišljenje bila poslednja instancija. Na osnovu gore izložene čast mi je umoliti Vas, Gospodine Načelniče da biste izvoljeli uputiti područne Vam sudove, kako imaju u buduću u podobnim slučajevima postupati.

Šef Sanitetskog odjeljenja
Dr B. Perazić.”

Na osnovu ovog dokumenta načelnik Ministarstva pravde dr Lujo Vojnović izdao je Naredbu Velikom sudu i oblasnim sudovima o načinu i uslovima za korišćenje ljekara kao sudskih vještaka. Ova Naredba glasi:

„Naredba o upotrebi ljekara kao vještaka.

Broj 1929. ex 1900.

Cetinje 3. januara 1901.

Knj. Velikom sudu i obl. sudovima.

Sanitetsko odjeljenje Ministarstva Unutrašnjih Djela obratilo je pažnju ovom ministarstvu na velike nepravilnosti, koje se zbivaju kod svih sudova u zemlji, kad se god radi o saslušanju ljekara kao vještaka u sporu građanske prirode (n.pr. u sporovima vambračne djece) bilo u krivičnim stvarima kao npr. u pregledanju tjelesnih povreda leševa, ubijeniñ itd. Šef sanitetskog odjeljenja saopštio je Ministarstvu Pravde, da je područnim okružnim ljekarima izdao shodne naredbe kako se imaju u pojedinim slučajevima vladati kad od njih sud uzište vještačko mišljenje. Međutim, potpisanom je poznato, da mnogi sudovi u zemlji konsekvntno ignoruju veliku važnost sudsko-ljekarskih mišljenja osobito u krivičnim stvarima, gdje prečesto zavisi od takvog mišljenja rezultat cijele parnice. Usljed toga potpisani se nalazi pobuđen narediti za sada uglavnom ovo:

1. U svim građanskim parnicama za priznanje oćinstva, razvoda braka i sličnim parnicama, gdje bi se potrebno ukazalo saslušanje ljekara svaki će sud biti od sad u buduću dužan tražiti pismeno vještačko mišljenje od dotičnog okrughog ljekara, a na po se okružni katunski sud, kao i Veliki sud kad rješava kao prva instancija, prizvaće ljekara varoši Cetinja, da mu pismeno date svoje vještačko mišljenje. Kad bi se, pak usljed apelacije protiv presude kakvog okrughog suda,

stvar ponovo raspravljala kod Velikog suda, kao poslednje instancije, tada i samo tada uputiće se poziv na šefa sanitetskog odjeljenja da izvrši superreviziju mišljenja okružnog odnosno varoškog ljekara.

2. U Krivičnim slučajevima obraća se osobita pažnja svima sudovima na ljekarske preglede, koji se imaju učiniti na ranjenom ili ubijenom tijelu na samom licu mjesta tj. na onom mjestu, gdje je dotični ubijen ili dobio tjelesnu povredu. U tim slučajevima, koji su od vrlo važnog uticaja za docniju sudsku presudu, najstrožije se naređuje Velikom sudu da uzme u svakom pojedinom slučaju potrebne mjere da kod ljekara ne prisprije na lice mjesta ne smije ticati predmet za koji će se poslije tražiti od ljekara mišljenje tako primjera radi, ako bi sud pozvao ljekara da pregleda na licu mjesta ubijenog čovjeka dok ljekar prisprije na samo mjesto jedna će naročito postavljena sudska straža stražariti lješinu, jer su: mjesto ubistva, mrlje krvi, grebotine na tijelu, količina izliva krvi itd. od najviše važnosti za sudsko medicinsko ispitivanje.

Ove će se naredbe sudovi od sada u buduće najstrožije i najtačnije pridržavati a potpisani će u svoje vrijeme izdati opširnu naredbu o dužnostima sudova u pitanju ovakve prirode.

Izvoljeće sudovi potvrditi prijem gornje naredbe.

Upravitelj Min. Pravde
Dr Vojnović."

Raspis dr Perazića upućen oblasnim ljekarima glasi:

„Sprovodi Vam se u prepisu i na pročitavanje akt od 25. novembra, koji sam upravo Gosp. Načelniku Ministarstva Pravde, povodom jednog sudskog slučaja, u kome sam ja kao stručnjak bio. Ovaj akt našao je puno odziva i g. Načelnik Min. Pravde našao se je pobuđen da naredi svim sudovima, da u buduće imaju postupati u smislu izloženom u gore rečenom mome aktu. U vezi sa ranije otpuštenim raspisom od 23. marta o. g. upućujem sve ljekare, pak i Vas, da se u svakom sudskom slučaju pri izdavanju vještačkih mišljenja, najstrožije pridržavate svih onih uputstava koja propisuje sudska medicina. Ovakvim postupanjem ne samo da ćete rasvijetliti svaki spor i olakšati sudsko rješenje, nego ćete zakloniti sebe, kao i naš staleški ugled, koji mi mnogo na srcu leži, kao što ćete uvidjeti iz moje odluke u pomenutom aktu na Načelnika Min. Pravde od ovakvog zaslužnog prijekora i poniženja.

Prirodno je da je kriva strana neiscrpiva u dosjetkama i u izmišljanju sredstava, kako da se oslobodi optužbe, ali Vi koji ste pozvani da radite po znanju i savjesti, treba da ste veoma oprezni i da se poslužite svim onim sredstvima, koja vam stavlja na raspoloženje sudska medicina, kad se tiče otkriti istinu, koju biše htjeli da zatrpaju krivci lažima i klevetama, a to ćete samo postići pravilno i neoborivo, kad se budete držali propisa sudske medicine. U konkretnom slučaju djevojka je uporno poricala svako pobaćivanje, od kog je žali bože, proteklo nekoliko nedjelja pak i mjeseci, usljed nesvaćanja Danilovgradskog suda, koji je imao, tek mu je došlo do znanja, izaslati ljekara na lice mjesta. Lohije, svježe povrede, nadutost i labavost seksualnih djelova, labavost i smežuranje trbušnog pokrovca, uveličanje uterusa, pigmentiranje trbuha (Linea fusca) kao i bradavica i njihove okoline, sekrecija mlijeka, svih ovih neosporivih dokaza nastupljenog porođaja, odnosno pobaćivanja, bilo je nestalo. Naprotiv seksualni organi bili su se povratili u prvobitno stanje i jedino iz zamirenih u bjeljkastim ožiljcima oličenih povrijeđa na ustima uterusa, kao i iz nevirginalnog oblika posljednjih, mogao se je izvesti zaključak, da je porođaj nastupio. Ako k tome dodate da je plod još bio u nerazvijenom stanju jednog nedonoščeta od 5 ili 6 mjeseci trudnoće, to ćete lako uvidjeti da su povrede, koje je on prouzrokovao prolazom kroz genitalni kanal, bile vrlo lake i površne, tako da je himen, koji se pri porođaju razvijenog ploda pretvara u poznate Carunculae Myrtiformes hymenales — imao oblik običnog defloriranog himena. Ja sam djevojku podvrgao ponovnim pregledima i ako je Veliki sud nestrpljivo očekivao moje mišljenje i zbog toga me je često urgirao, što je i dalo kako ja mislim, povoda djevojci, da posumnja, da sam ja baš tvrdo uvjeren o njenoj djevičnosti. Čak je i mirno podnosila skraćivanje lične slobode, koju su u tu misao sazreli bili: da otpočne ponovičnu parnicu i to na osnovu pregleda triju ljekara, koji bi tobože bili još manje u stanju nakon toliko vremena, da dokažu

njenu pogrešivost, kad sam i ja, i to mnogo ranije, bio na mucu da to dokažem. Ja se nijesam puštao zavesti ni od djevojke ni od Velikog suda, već sam lagano i oprezno radio i moj zadatak sa uspjehom izvršio, u korist istine, a na čast naše nauke. S toga, preporučujem svim ljekarima pak i Vama, da pri svakom zatraživanju Vašeg vještačkog mišljenja od strane sudova, ne budete ovo letimično i lakomislno izdavali, već da sebe izvjesno vrijeme rezervišete, za koje ćete stvar dobro proučiti i sve podatke pribaviti, a sporno lice ponovno pregledati i tek na osnovu Vašeg strogog pregleda i tačnog posmatranja stručnjačko mišljenje izdati, uvijek vjerni Vašoj zakletvi i svijesti Vašeg visokog poziva. Ovo Vaše mišljenje naravno u slučaju produženja parnice, ili nepriznanja od strane parničara doći će meni na superreviziju.

Šef Sanitetskog odjeljenja
Dr Perazić"

„Knj. Cr. Ministarstvu Pravde Cetinje

Cetinje, 30. decembar 1900.

Mojim raspisom od 13. decembra podao sam podrobna uputstva i obavještenja okružnim ljekarima, kako se imaju upravljati u sudskim slučajevima i kako imaju izdavati svoja stručnjačka mišljenja i strogo im stavio u dužnost, da se imaju tačno njih pridržavati. Na gore pomenuti raspis okružni ljekar u Ulcinju, stavio mi je do znanja i podnio žalbu, kako vlasti uopšte malo il'mal'da ne nimalo ne svraćaju pažnju na sudske sekcije, jer da se obično dešava da kod od vlasti izaslati ljekar na lice mjesta stigne, gdje se ubistvo počinilo da je ubijeni ili udavljeni već bio prenešen u svoju kuću, da su ga oprali preobukli itd. Ovakav postupak ne samo što je neumjesan, već čini iluzornim svako naučno isleđenje, jer su mjesto ubistva, mrlje krvi, grebotine na tijelu, količina izliva krvi itd. od najviše važnosti po sudsko medicinsko ispitivanje — Uslijed gore navedenog imam čast umoliti to Knj. Cr. Ministarstvo Pravde da bi izvoljelo najstrožije narediti svim svojim područnim sudovima, da objave svojim podležnim, da dok ljekar ne prisprije na lice mjesta, ne smiju ticati predmet za koji će poslije da traže od ljekara stručno mišljenje.

Sanitetsko odjeljenje
Šef Dr B. Perazić
Cetinje, 30. decembra 1900."

„Gospodine načelnice,

Došlo mi je do znanja da područni Vam sudovi, kad pozivaju podčinje mi ljekare, da prisustvuju kao vještaci u izvjesnim sudbenim poslovima, ne pozivaju ove, kako se to pristoji, sa zvaničnim aktom, već šalju po njih žandare na prostu ruku, koji im usmeno isporuče: „zove te sud”. Ovakav postupak od strane sudova ne samo što se protivi poslovničkom redu, koji treba da vlada u državnim kancelarijama, već vrijeđa osjetljivo naš cijeli stalež i omalovažuje naš staleški ugled koji da branim ja sam prvi pozvan u zemlji. S toga imam čast moliti Vas, da biste izvoljeli otkloniti jednom za svagda gore pomenutu nekorektnost od strane sudova u pozivanju ljekara.

Cetinje, 8. januara 1901. g.

Šef saniteta
Dr B. Perazić."

Naredba o tome kako se imaju pozivati u sudu ljekari:

„Knj. Cr. Ministarstvo pravde br. 34.
Cetinje, 9. januara 1901. g.

RASPIS

V. Sudu i svima sudovima okružnim u zemlji.

Uslijed tužbe sanitetskog odjeljenja Ministarstva Unutrašnjih djela, da mnogi sudovi pozivaju okružne ljekare preko žandara riječima: „zove te sud”, što ne odgovara s jedne strane ugledu ljekarskog poziva, a s druge strane ni samom ugledu suda, naređuje se da se od sada unaprijed kad god koji sud nađe da je potrebno pozvati ljekara kao vještaka u kakvom sudskom poslu bilo građanskom bilo kri-

vičnom ili pozvati dotičnog ljekara pismenim pozivom potpisanim od predsjednika suda ili njegovog zamjenika pod zasebnim brojem naznačivši u istom pozivu dan i sat kad ima ljekar da se predstavi sudu kao što u kratko i predmet njegovog saslušanja.

Ove će se naredbe strogo pridržavati od sada u buduće sud, jer će se usljed eventualne žalbe sanitetskog odjeljenja Min. Unutrašnjih Djela pozvati sudski starješina na odgovornost.

Upravitelj Min. Pravde
Dr L. Vojnović

Ova dokumenta imala su izvanredan uticaj na mjerodavne faktore, koji su sudsko vještačenje shvatili kao neminovnost i dali mu svoje pravo mjesto u Zakonu o sudskom postupku.

LITERATURA

¹ „Republika“, Nekrolog dr B. Perazića, 13. VII 1954. god., Beograd. — ² Neobjavljeni dokument: Expertiza dr B. Perazića nekog materijala kojega vraćare daju ženama u svrhu pobačaja. Materijal Velikog Suda na Cetinju 15. IV 1900. god. Državni arhiv, Cetinje. — ³ Neobjavljeni dokument: Akt Velikog suda na Cetinju br. 2591 od 25. XI 1900. god. upućen Šefu saniteta dr Peraziću. — ⁴ Neobjavljeni dokument: Žalba dr Perazića Ministarstvu Unutrašnjih poslova na postupak Velikog Suda na Cetinju, u vezi medicinskog vještačenja. — ⁵ Neobjavljeni dokument: Naredba o upotrebi ljekara kao vještaka br. 1929 od 1900. god. Cetinje, 3. I 1901. god. Upravitelja Ministarstva, Pravde dr Vojnovića, Cetinje. — ⁶ Neobjavljeni dokument: Naredba br. 34 od 9. I 1901. god. o tome kako se imaju pozivat u Sud ljekari. Državni arhiv, Cetinje. — ⁷ Zakon o sudskom postupku, Cetinje, 1905, god.

THE FIRST FORENSIC MEDICINE EXPERTISE IN CRNA GORA

Filip ŠOĆ

The author presents biographical data and information about the professional-scientific methods of Dr. B. Penezić, initiator and establisher of forensic medicine expertise in Crna Gora.

From unpublished archival document, it is evident that, by 1900, the need for expertise in medical jurisprudence had become necessary in determining material facts. Dr. Penezić quotes that two documents submitted by the Great Court to him, as Head of the Sanitary unit, gave him the idea to argue for legalizing the status of forensic medicine.

The first document refers to knowledge about a certain substance which was given by medical quacks as a miscarriage-provoking medicine. The second deals with a lawsuit between two women accusing each other of giving birth to an illegitimate child. Both are issues on which opinions by Dr. Penezić were asked by the Great Court at Cetinje.

These documents had particular impact on the authorities, who accepted the necessity for expertise in forensic medicine, and gave it adequate provision in the Law on Court Procedure.

(Rad je primljen u Uredništvu 31. XII 1980. god.)

Kosta POPOV, Đorđe ANTIĆ, Vojislav SMILJANJIĆ
i Vladimir BLANUŠA

„OMLADINA TREBA DA RAZMIŠLJA O ŽENIDBI“ IZ ZBIRKE NEOBJAVLJENIH MEDICINSKIH RADOVA DR RADIVOJA SIMONVIĆA

Dr Radivoj Simonović spada u grupu Srba lekara Vojvodana, zdravstvenih radnika narodnih prosvetitelja, koja je započela svoj rad sa dr Konstantinom Peičićem¹, koji je zajedno sa dr Ljubomirovom Nenadovićem od 1870. do 1873. god. izdavao časopis „Domaći lekar“², pa preko dr Milana Jovanovića-Batuta^{3,4,5} i njegovog časopisa „Zdravlje“, koji je počeo da izlazi u Somboru 1880. god.⁶, a koji izlazi i danas, i mnogih drugih slavni lekara Srba-Vojvodana.

Dr Simonović je rođen u Ledincima u Sremu 17. VIII 1858. god. u pravničkoj porodici u kojoj je bilo petoro braće. Od njih su trojica bila lekari, a dvojica pravnici. Osnovnu školu završio je u Sremskoj Kamenici, gimnaziju u Novom Sadu, a Medicinski fakultet u Beču. Za doktora medicine promovisan je 26. III 1887. god. Doživeo je duboku starost, 92 godine. Poslednjih 54 godine života, tj. od 1896. do 21. VII 1950. god., kada je umro, proveo je u Somboru.

Bio je polimorfno obrazovana ličnost, visoko kulturnan kao i sve učene ličnosti onoga vremena. Bavio se ne samo zdravstvenim, već i opštim prosvetivanjem naroda. Za života je bio veoma cenjen, pa su mu dodeljivane mnoge počasti: bio je počasni član Književnog saveta Matice Srpske, doživotni predsednik Istorijskog društva, doživotni predsednik Crvenog krsta, počasni predsednik Geografskog društva Srbije, počasni predsednik Planinarskog društva Srbije, itd.

Dr Simonović je napisao i publikovao oko 70 radova iz domena medicine, geografije, geologije, geomorfologije, planinarstva, etnologije, istorije, fotografije, književnosti. Međutim, ne može a da se ne primeti relativno mali broj publikacija iz domena medicine, iako je po profesiji bio lekar. Štampano je svega 8 njegovih medicinskih publikacija. Ova nas je činjenica posebno zainteresovala, pa smo doznali da je dr Simonović imao običaj da poklanja popularne medicinske članke, umesto da ih daje u štampu. Zbog čega je on to činio? Zato što u to vreme nije izlazio ni jedan popularni medicinski časopis, na srpskom jeziku koji bi vršio zdravstvenu propagandu. Svoje medicinske publikacije približio je narodu time što ih je poklanjao popularnim ljudima, kao što su bili apotekari, advokati, sveštenici i drugi. Oni su te radove čitali u krugu svojih prijatelja, zatim ih preporučivali, pa je zdravstvena propaganda na ovaj način postizala svoj cilj.